

YEREL YÖNETİCİLERE BAĞIMLILIKLA MÜCADELEYE YÖNELİK TAVSİYELER: SİYASETNAME VE KUTADGU BİLİG

Bilge Kağan ŞAKACI

ksakaci@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5230-508X

Özgür VURAL

ozgurvural2013@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2300-4982

Onur KULAÇ

siyasetk5@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4837-076X

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi

Received: 13.04.2020

Kabul Tarihi

Accepted: 14.06.2020

Jel Codes: D73, H70

**RECOMMENDATIONS FOR LOCAL ADMINISTRATORS ON THE
FIGHT AGAINST ADDICTION: SIYASAT-NAMA AND KUTADGU
BİLİG**

ÖZ

Siyasetnameler hükümdarlara öğütler vermek amacıyla kaleme alınmış, nasihatname özelliği taşıyan eserlerdir. Bu tip eserler sunuldukları hükümdara yönetme ve siyaset etme ekseninde yapması ve yapmaması gerekenleri aktarır. Hükümdarın üzerinde taşıması gereken özellikleri geniş bir perspektifte sunmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda siyasetnameler içki, kumar ve eğlence temalı konularda da fikir beyan edebilmektedir. Özellikle Türk-İslam kimliği taşıyan siyasetnameler bu konuda dini ve tarihi veriler ile desteklenmiş öğütleri içerisinde barındırmaktadır. Kutadgu Bilig ve Siyasetname Türk-İslam kimliğini yansıtan en önemli klasik eserlerdendir. Kutadgu Bilig 1067-1070 yıllarında Yusuf Has Hacib tarafından, Siyasetname ise 1091 yılında Nizamü'l-Mülk tarafından yazılmıştır. Bu eserler Türk hükümdarlar için devlet ve toplum hakkında uygulayacakları politikalar esasında önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmanın amacı bu iki klasik esere dayanarak bağımlılıkla mücadele konusunda yerel yönetimlerin politika uygulayıcıları için öneriler sunmaktır. Çalışma, kuramsal bir çalışmadır ve literatür taraması kaynaklıdır. Kutadgu Bilig ve Siyasetname asıl veri kaynağı olarak kullanılırken, araştırma bu eserlerle alakalı diğer kaynakların yardımıyla desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılıkla mücadele, Yerel yönetimler, Siyasetname, Kutadgu Bilig

ABSTRACT

Books of government are formulated with the purpose of giving advice to the sovereigns. Such works convey what the sovereign should and should not do when governing and managing politics. They strive to present the traits that the ruler must possess from a wide perspective. In this context, books of government can also express ideas on topics such as drinking, gambling, and entertainment. In particular, Turkish and Islamic books of government are generally supported by historical and religious data. Hence, Kutadgu Bilig and Siyaset-nama are the most significant classical works that completely reflect the Turkish-Islamic identity. While Kutadgu Bilig was written by Yusuf Has Hacib in 1069-1070, Siyaset-nama was written by Nizam Al-Mulk in 1091. These studies provide fundamental information for the Turkish ruler for the policies to implement for the state and society. The purpose of the study is to provide recommendations for policy practitioners of local governments on the fight against addiction based on these two classical works. The study is a theoretical study based on literature review. While Kutadgu Bilig and Siyasetnama were used as the principal data source for this paper; the research is also strengthened by using secondary sources related to these works.

Keywords: Fight against addiction, Local administrations, Siyaset-nama, Kutadgu Bilig

GİRİŞ

İnsan bir birey olarak hayatı boyunca birçok davranışı yaşadığı sosyal çevrede öğrenmektedir. Bu öğrenilen davranış kodları olumsuz olabildiği gibi olumlu da olabilir (Tuygar ve Arslan, 2015: 60). Bağımlılık süreci gerek toplumsal gerekse bireysel sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bağımlılık süreci, psikolojik, fiziksel, sosyal ve ekonomik bir sürü olumsuzluğa da giriş mahiyetindedir (Gürsu, 2017: 37). Madde bağımlılığı; kişinin kullandığı maddeye karşı hükmedebilme kabiliyetini kaybetmesi ve kendini o madde ile bir bütün olarak kabul etmesi durumunu ifade etmektedir.

Bağımlılıktan kaynaklanan olumsuzluklar sadece şahsın kendisini etkilememektedir. Bu bağlamda çevresel faktörleri etkileyen bir konudur. Bağımlılığın çevresel etkileri bu sorunu bir halk sağlığı problemi haline dönüştürmektedir ve toplumun her tabakasına etki edebilme potansiyeline sahip olan, toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı bağımlı kişilerin sadece bireysel olarak tedavi görmesi bu sorunun çözümünde yeterli olmamaktadır. Bağımlılıkla mücadele kapsamında üretilecek politikalar en az bireysel tedavi kadar önemlidir (Yıldız, 2018: viii). Bağımlılıkla mücadelede dünya genelinde birçok terapi türünün kullanıldığı bilinmektedir. Din ve maneviyattan beslenen, geleneksel kökenlere dayanan yaklaşımların da son zamanlarda bağımlılıkla mücadelede sıkça yer aldığını görmek mümkündür (Gürsu, 2017: 37). Madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili mücadelede sadece gençleri hedef kitle olarak görmek yanlış olacaktır. Bu doğrultuda bağımlılıkla mücadele tüm ülke nüfusunu kapsayan bütüncül bir faaliyet olarak görülmektedir (Işık ve Erdal, 2015: 469).

Bağımlılık yapan maddelerden biri ise alkoldür. Fakat kişinin alkol kullanım düzeyi sosyal içici olarak tabir edilen, bağımlılık dışı görülen boyutta yani aile hayatına ve sosyal ilişkilerine zarar verici boyutta değil ise bu tür tüketimi bağımlılık olarak görülmemektedir (Yavuz ve Ateş, 2018: 190). Alkolün birçok çeşidi bulunmakta fakat “etanol” adı verilen türü alkollü içki üretiminde kullanılmaktadır. Sebep olduğu birçok hastalık bulunmaktadır. Alkol kullanımı kişinin iradesini zayıflatır, kişinin kontrolünü kaybederek uyuşturucu madde kullanımına zemin hazırlamaktadır. Uyuşturucu bağımlılarının % 57’sinin alkol kullandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda alkolden uzaklaşmanın, kişiyi diğer madde bağımlılıklarına karşı önleyici bir rolü vardır (Yeşilay, 2020). Alkol bağımlılığı; sağlık problemleri, intihar, suça eğilim, trafik kazaları, ailevi sorunlar, iktisadi bunalımlar, iş hayatının bozulması gibi birçok olumsuz sonucu doğuran önemli bir psiko-sosyal sorun olarak ifade edilebilmektedir (Cingöz, 2018: 7).

30 ülkede (Türkiye de dahil) Dünya Sağlık Örgütü’nün gerçekleştirdiği araştırmaya göre;

- Şiddet olaylarının ve ırza tecavüzlerin % 50’sine,
- Trafik kazalarının % 60’ına,
- Kadına yönelik şiddet olaylarının % 70’ine,
- Cinayetlerin % 85’ine,

alkol kullanımı sebebiyet vermektedir (Yeşilay, 2016). Dünya’da her yıl 3.3 milyon insan alkol ve buna bağlı nedenlerle hayatını kaybetmektedir. Bu oran dakikada 6 insanın ölümüne denk düşmektedir. Hayatını kaybeden insanların 1/3’ü kadın, 2/3’ü ise erkektir. Alkol % 22 oranında intihar teşebbüsüne yol açmaktadır (World Health Organization, 2020).

Kamu yönetimi, modern devlet yapısının olduğu kadar geleneksel devlet anlayışının da özünde bulunmaktadır. Kamu yönetimi, devlet çatısı altında birleşmiş olmanın ve toplum halinde yaşamının en önemli temelini oluşturmaktadır. Kamu kurumlarının sunmuş olduğu mal ve hizmetlerle, gündelik yaşantı içinde vatandaş olarak sürekli istifade edilmektedir. Yürütme aracı olarak kamu yönetimi; aktif rolü sebebiyle devamlı hayatın içerisinde göz önünde bulunmaktadır (Eryılmaz, 2013: XVII). Kamu yönetiminin en önemli unsurlarından biri yerel yönetim mekanizmalarıdır. Bir ülkedeki yerel yönetimlerin elinde bulundurduğu güç; o ülkenin demokrasi seviyesi ile doğru orantılıdır. Yerel yönetimlerin demokrasi ile olan ilişkisi; yerel hizmetlerin etkili ve verimli bir biçimde icra edilmesi gerekliliğini meydana getirmektedir ve bu niteliğiyle vazgeçilmez kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle belediye gibi yöneticisi seçimle iş başına gelen yerel yönetim mekanizmaları, yerel demokrasiyle doğrudan ilişkilidir (Eryılmaz, 2013: 171). Yerel yönetimler, varoluş itibarıyla siyasal, yönetsel ve toplumsal niteliklere sahiptir.

Farklı yapılaraya sahip (temelde aynı hedefler doğrultusunda çalışmalarına rağmen) yerel yönetim türleri ile karşılaşmak mümkündür. Bu yerel mekanizmalar: i. Niteliklerine göre, ii. Amaç ve işlevlerine göre, iii. Dizgelerine göre olmak üzere farklı türler olarak ayrılmaktadır.

Yerel yönetimler niteliklerine göre; a. Temsili nitelikte olmayan yerel yönetimler, b. Temsil ilkesine dayalı yerel yönetimler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Temsili niteliği olmayan yerel yönetimlerin karar mekanizmaları atama ile görev başına gelmektedir. Bu tipe örnek olarak posta hizmetleri ve iç güvenlik gibi faaliyetlerin yürütülmesi için oluşturulmuş kuruluşlar verilebilir. Bu tür birimlere az rastlanmakla beraber güncel siyaset anlayışındaki önemi ve yeri de gitgide azalmaktadır. Temsil ilkesine dayalı birimler, yerel demokrasiye katkı sunması ile önemlilik taşımaktadır. Karar oranları seçimle iş başına gelmektedir ve tipik örneği belediyelerdir.

Amaç ve işlevlerine göre yerel yönetimler; a. Özel amaçlı yerel yönetimler ve b. Genel amaçlı yerel yönetimler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Özel amaçlı yerel yönetimler; sağlık, eğitim, güvenlik gibi kamu ihtiyaçlarının yerinden karşılanması ile yükümlü birimlerdir. Yerel bir topluluğun yerel niteliğe sahip tüm ihtiyaçlarını karşılamakla genel amaçlı yerel yönetimler yükümlüdür. Bu kategoriye Fransa, İspanya, İngiltere, Rusya ve Türkiye'nin belediye sistemleri örnek teşkil etmektedir.

Yerel yönetimler dizgelerine göre; a. Ayrımlı birimlerden oluşan bir sisteme, b. Tekdüze bir sisteme sahip olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ayrımlı birimler yetki, görev, gelir, gider...vd. konularda yasalarla işlev sınırı çizilmiş birimler olarak faaliyet göstermektedir. Tekdüze bir sistemde, her bir birim aynı yasal statüden beslenmektedir. Yasalarla çizilmiş net sınırlar tekdüze yerel yönetimlerde yoktur. Bu tip yerel birimlerin görev, hak, sorumluluk ve yetki bakımından yasalar önünde bir ayrımı bulunmamaktadır (Keleş, 2012: 29-31). Belediyecilik konularında (giderek teknik bir özellik kazanan) belediye başkanlarının sebebi her ne olursa olsun, kifayetli tecrübe ve bilgi sahibi olmadıkları, mevcut gelişmeleri hakkıyla izleyemedikleri aşikâr bir durumdur.

Madde bağımlılığı çok boyutlu bir sorundur ve bu sorun ile olan mücadele de bu durumla bağlantılı olarak çok yönlü olmak durumundadır. Bağlılıkla mücadelede ilgili kurum ve kuruluşların iş birliği ve koordinasyon içerisinde, etkili plan ve stratejiler ile sorunu çözmeye çalışması oldukça önemlidir (Yavuz ve Ateş, 2018: 185). Türkiye'de, yerel yönetimlerin çeşitli ölçülerde sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri bulunmaktadır. Ayrıca sosyal devlet anlayışının yansıması olarak merkezde de uygulamalar bulunmaktadır. Halihazırda tüm

dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs (COVID-19) salgını ve beraberinde yaşananlar “sosyal devlet”in ne kadar önemli olduğunu herkesin hatırlamasına yardımcı olmaktadır.

Madde bağımlılığı ile mücadele konusu da sosyal belediyeciliğin uygulama alanına giren konulardan birisidir. Toplum güvenliği ve barışını tehdit eden bağımlılık hususunda farklı kamu kurum ve kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları çeşitli görevler üstlenmektedir. Ancak yerel yönetimlerin bağımlılık sürecine dahil olması, kapsayıcılık ve etkililik hususunda özel bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Sezik, 2017: 51). Çünkü sorunun kaynağına merkezi yönetimden daha yakın olan kurumlar, yerel yönetim mekanizmalarıdır. Belediyeler; altyapı, imar, ulaşım, temizlik vb. temel hizmetlerinin yanında sosyal belediyecilik kavramının benimsenmesi ile beraber rehabilitasyon, rehberlik vb. hizmetler de vermeye başlamıştır (Yavuz ve Ateş, 2018: 185).

Bu çalışmada yönetim ve siyaset alanında Türk-İslam siyasetinin mihenk taşları haline gelmiş, Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetname adlı eserinden ve Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinden tüm yerel yönetim türlerini kapsayacak şekilde, bağımlılıkla mücadele ekseninde öneriler derlenmeye çalışılmıştır. İncelenen eserler sadece yazıldığı devre değil günümüze de yol gösterici bir özelliğe sahiptir. Günümüzde birçok soruna çözüm arayanlar, bu eserlerin benzer sorunların yaklaşık bin yıl öncenin imkan ve idare yöntemleri dahilinde nasıl halledildiğini görecektir ve düşündürücü, teşvik edici fikirlere rastlayabileceklerdir (Arat, 1985: ix). Eserlerin içerisinde barındırdığı nasihatler yalnızca merkezi yönetim unsurları için değil, yerel yönetimler için de oldukça büyük bir öneme sahiptir (Şakacı ve Vural, 2018: 852). On birinci yüzyılın son yarısında yazılan bu iki eser, Türk-İslam siyaset felsefesinde önemli bir yer tutmaktadır. Her ikisi de Türk devlet hükümdarlarına tavsiye niteliğinde yazılmış nasihatname türü eserlerdir. Bu bağlamda Türk-İslam siyasetinin bağımlılık yaratan kötü alışkanlıklara karşı nasıl bir tutum içerisinde olduğu merak uyandırmıştır.

KUTADGU BİLİĞ VE SİYASETNAME

Kutadgu Bilig, 1069-1070 yıllarında Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınmıştır. Eser, Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a takdim edilmiştir (Gülensoy, 2000: 371). Kutadgu Bilig Türk edebiyatının üç büyük yazılı anıtından biridir. Eserin yalnızca üç adet el yazması kopyası bulunmaktadır. Kutadgu Bilig, Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra yazılan ilk eserlerden biridir. Bu nedenle, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemin, yaşayışını ve değerlerini yansıtanın yanında; Orta Asya Türk kültürünün de İslam öncesi ayrıntılarını yansıması bakımından oldukça önemlidir. Bu yönüyle Türk edebiyat tarihinin en önemli eserleri arasındadır. Kutadgu Bilig en dar anlamıyla, “mutluluk veren bilgi” olarak açıklanabilir. Kutadgu Bilig; adaleti, mutluluğu, talihi, devleti, akli ve akıbeti dört karakter üzerinden anlatmaktadır. Bunlar; Kün-Togdı, Ay-Toldı, Ögdülmiş ve Ogdurmuş'tır. Kutadgu Bilig bu dört karakter üzerinden devlette bulunması gereken nitelikleri; birey, toplum ve devlet ilişkilerinin nasıl düzenleneceğini öyküleyen beyitler ile aktarmaktadır (Çakan, 2018: ix-xii; Emiroğlu, 2012:1029).

Nizamü'l-Mülk, Siyasetname adlı eserini 1091 yılında kaleme almıştır. Nizamü'l-Mülk devrin en iyi imkanlarıyla yetişmiştir. Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan ve sonrasında oğlu Sultan Melikşah dönemi olmak üzere 30 yıl boyunca iki hükümdara da vezirlik yapmıştır. Uzun vezirlik süresi boyunca Selçuklu'nun geleceği için çok önemli rol oynamış hatta bazı devlet meselelerinde doğrudan sorumluluk almıştır. Melikşah, 1091 yılında, tecrübe kazanmasının ve yaşının ilerlemesinin etkisiyle devlet meselelerinde aktif rol üstlenmeye başlamıştır. Devletin esenliği için aralarında Nizamü'l-Mülk'ün de bulunduğu devlet erkanına şu şekilde ferman buyurmaktadır (Ayar, 2017: v-xi):

“Her biriniz memlekete dair düşünüp saltanatımız devrindeki aksaklıkları tespit ediniz. Dergâh, divan ve sarayımızda yerine getirilmesi gerekirken es geçilen yahut gözümüzden kaçan durumları gözden geçiriniz. Ayrıca evvelki padişahların icra etmiş oldukları halde bizim de yapmamız gerekirken icrasından geri kaldığımız durumları saptayınız, Üzerlerinde fikirler eyleyelim, bu fikirleri hayata geçirelim de din ve dünya işlerimiz yolunca yordamınca idame etsin diye gerek Selçukluların gerek başka padişahların töre ve âdetleri üzerinde mütalaalar edip bu mütalaaları açık seçik olarak kaleme alarak bize sununuz. Bize arzı yapılan bu çalışmalardan makul olanını hayata geçirelim ki her bir iş kuralınca yapılsın. Mevla’ya ısmarlayalım işlerimizi ardından. İlahi gazaba uğramamak için memlekette hakkıyla yapılan yahut fesada bulaşmış her ne var ise haberdar olalım. Zira Allahü Teâlâ bu memleketi bize ihsan buyurmuştur, Allahü Teâlâ bizden dünya nimetlerini esirgememiştir. Zira Allahü Teâlâ düşmanlarımızı kahr u perişan eylemiştir. Bundan ötürüdür ki memleket dâhilinde bundan böyle Hakk Teâlâ’nın şeriat ve emirlerine muhalif yahut mugayir bir iş ne olmak ne süregelmelidir.”

Melikşah’ın memleketteki aksaklıkların, yerine getirilmesi gerekirken gözden kaçan durumların, önceki padişahlarının icraatlarının derlendiği bir yazının kaleme alınması isteğini belirten fermanı sonucu Nizamü’l-Mülk’ün bu eseri ortaya çıkmıştır. Büyük vezir, tüm tecrübe ve bilgi birikimini, dini ve tarihi verilerle anlamlandırarak Siyasetname’yi kaleme almıştır. Bu eser, yönetimin unsurlarına Türk-İslam perspektifiyle bakan önemli eserlerden biridir. Eserde anlatılmak istenilen hususlar, fasıllara ayrılarak aktarılmaktadır (Ayar, 2017: v-xii). Bu fasıllarda adaletli bir yönetimin gerçekleşmesi için yapılması gerekenler hükümdara nasihat edilmektedir.

BAĞIMLILIK İLE İLGİLİ ESERLERDEKİ ÖĞÜTLER

Nizamü’l-Mülk ve Yusuf Has Hacib bağımlılıkla mücadele ekseninde en çok alkol tüketimi üzerinde durmaktadırlar. Tavla ve satranç gibi oyunlardan çok az bahsedilmesine karşın tütün bağımlılığına ilişkin iki eserde de bir nasihat bulunmamaktadır. Siyasetname’de tavla ve satranç, hükümdarın ve nedimlerinin¹ bilmesi gereken oyunlar olarak ele alınmaktadır (Nizamü’l-Mülk, 2017: 124):

“Nedim asil, erdemli, güleç, itikadı saf, ketûm ve giyimi kuşamı şık; kitaplardan, kıssalardan, pek az kişinin bildiği konulardan, mizahi yahut ciddi meselelerden nice şeyi hatırında tutarak onları güzel bir şekilde nakledebilmeli; her daim neşeli, kafadar olup **tavla ve satrancı** iyi bilmelidir. Baht ya da rûd çalabiliyor yahut bir pusatı kullanabiliyorsa ne ala!”

Özellikle tavla ve satranç oyunlarına vurgu yapılması, bu oyunların zeka geliştirici ve stratejik özellikler sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu oyunların bilinmesi ve oynanması tavsiye edilmektedir; fakat amacından saparak kumara dönüşme tehlikesine karşı oynayan kişiler uyarılmaktadır.

Nizamü’l-Mülk eserinde hükümdarların eğlence kültürünü, düzenledikleri şarap meclisleriyle yansıtmaktadır. Nizamü’l-Mülk’ün idare anlayışında temiz toplum ve buna bağlı olarak temiz yönetim anlayışı söz konusudur. Bu hususların sağlanabilmesi için de toplumun saadeti ve huzurunu esas alan bir

¹ Nedim: “Hükümdarın özel sohbet ve eğlence arkadaşı” (Bozkurt, 2006: 509).

adalet mekanizmasının olması ön görülmektedir (Menekşe, 2005: 206). Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetname'sinde adil yönetim olmazsa olmaz bir kavramdır (Ayar, 2017: xxiii). Adaletli bir yönetimin gerçekleştirilmesi için ilim ve istişareye özellikle vurgu yapılmaktadır (Şakacı ve Vural, 2018: 852-853). Bu bağlamda bütün işlerin hakıyla yürümesi için eğlenceye, seyrana, dostlarla çevrili meclise, şaraba, ava, çevgana², yemeğe, içmeye ilişkin ne varsa hükümdarın danışabileceği nedimleri vardır.

Siyasetname'nin 30. Fasilında “Şarap Meclisinin Tertibindeki Bütün İnceliklere Dair” isimli bir başlık bulunmaktadır. Nizamü'l-Mülk öncelikle bu meclise kimlerin katılıp kimlerin katılmayacağını dikkatlice belirlenmesi gerektiğini söylemektedir (Nizamü'l-Mülk, 2017: 124):

“Eğlence ve şenlik olduğu hafta bir yahut iki gün bâr-ı umumi ilan edilerek âdet edinmiş olanların davet edilmesi ve hiç kimsenin men edilmemesi ve kabul sırasının onlarda olduğundan haberdar kılınmaları gerekir. Böylece hass işret meclisi günlerinde mezkûr kişiler kabul edilmeyeceğinden ötürü dergâha teşrif etmezler. Böylece bir kısmının kabul bir kısmı red olunmasına mahal bırakılmaz.”

Meclis-i hass'a layık görülen cemaat yanlarında en fazla bir gulam³ getirmeli ve kim oldukları tespit olunarak nasıl geldikleri hakkında bilgi edinilmelidir. Davet edilen şahısların yanlarında kendi şarap, sürahi ve sakilerini getirmeleri uygunsuz bir davranış olarak görülmektedir. Hükümdarın şarabdarı da davetlilere iyi şaraplar sunmalı kötü şarap verdiği zaman ise cezalandırılmalıdır. Böylece davet edilenler, sunum yapılan materyaller ve ikram edilen şarap kontrol altında tutulmuş olacaktır. Şarap meclislerinde işinin ehli nedimler hükümdar için vazgeçilmezlerdir. Çünkü şarap meclisinde alkol alan hükümdarın hal, hareket ve tutumlarını nedimler yönlendirmektedir. Davetlilere karşı hükümdarın zayıf tabiatlı biri olduğunu düşünmemelerini, şanına zarar gelmemesini ve itibarının zedelenmemesini sağlamak gerekmektedir. Öte yandan hükümdar, emri altındaki kişilerle çok fazla birlikte olmamalı, onlarla emre itaatte gevşeklik edecekleri ve küstahça davranacakları şekilde yakınlık kurmamalıdır. Hükümdar, sürekli yönetim ve siyaset meselelerini konuşmaktan bunalabilmektedir. Böylesi durumlarda sadece nedimlerle gönlünce vakit geçirmelidir. Nükteli ve şaka yollu konuşmalarını arzu ederse nedimlerle yaptıklarında şanından ve büyüklüğünden bir şey eksilmeyecektir. Zaten nedimler böylesi işler için seçilmiş kişilerdir (Nizamü'l-Mülk, 2017: 171-172).

Siyasetname'de alkol tüketimi hoş karşılanmamakta fakat tüketilmesi durumunda hükümdara ve onun adil yönetimine zarar gelmeyecek şekilde kontrol altında tutulmasını ön planda tutmaktadır. Örneğin Sultan Mahmud'tan aktarılan bir kıssada hükümdar sipahsalarları, Ali Nuş-Tekin ve Muhammed Arabi ile gece boyu şarap içmektedirler. Sabaha doğru aşırı alkolün ve uykusuzluğun etkisiyle Ali Nuş-Tekin fazlaca sarhoş olmuştur ve bu halde evine gitmek ister. Hükümdar ise yolda muhtesibe⁴ yakalanabileceğini ve cezalandırılabileceğini ona söylemiştir (Nizamü'l-Mülk, 2017: 57):

“Mahmud ona şöyle dedi; ‘Gündüz gözüyle eve böyle körkütük sarhoş halde gitmen yakışık almaz, güneş batana değin burada istirahat eyle; ayıldıktan sonra gidersin.

² Çevgân: “Özellikle Ortaçağ'da Orta ve Uzakdoğu saraylarında oynanan ve bugünkü polo oyununa benzeyen atlı top oyunu” (Halıcı, 1993: 294).

³ Gulam: “Eski İslam devletlerinde orduda, idarede ve sarayda çalıştırılmış köle ve esirler” (Terzi, 1996: 178).

⁴ Muhtesip: “İslam şehirlerinde çarşı ve pazar esnafını din kurallarına göre denetleyen görevli, belediye memuru.” (TDK, 2020).

Muhtesib seni şu halde görürse derhal derdest eder; hadd⁵ cezasını uygulayarak sopa vurdurur. Senin itibarın zedelenir bu da içime dert olur.’ ”

Ali Nuş-Tekin 50 bin kişilik ordunun serdari olması nedeniyle kudretine güvenerek sarhoş halde evine doğru yola çıkar. Hasbelkader pazar yerinde muhtesiple karşılaşır. Muhtesip onu ve kudretini tanımaktadır. Fakat ceza vermekten çekinmemiştir. Devlet düzeni ve ceza sistemi sağlam temellere dayandığı için hukuk fark gözetilmeksizin Ali Nuş-Tekin’i de aynı şekilde cezalandırmıştır (Nizamü’l- Mülk, 2017: 58):

“Ertesi gün Sultanın huzuruna varınca Sultan Mahmud: ‘Halin nicedir, muhtesibden yakayı nasıl kurtardın?’ diye soru sordu. Nûş-Tekin de yarık yarık olmuş yaralarını Mahmud’a göstermek için sırtını sıyırdı. Sultan Mahmud gülerekten; “Pazar yerine ve evden dışarıya bir daha sarhoş adım atmaya tevbe et!” dedi.”

Hükümdar, sarhoş olmasına rağmen ve tüm geceyi beraber geçirmelerine rağmen sipahsalarının hukuka aykırı davranması sonucunda aldığı cezayı görmezden gelmemiştir. Her durumda adaletin sağlanabileceğini göstermiştir. Hükümdarın adaletinde meydana gelecek bir yanlışla memleketi felakete sürükleyecek en temel husustur.

Nizamü’l-Mülk’e göre hükümdarın iki cihanda kurtuluşa ermesi için bir süre gezme, şarap, av ve dünya nimetleriyle bir sürede de şükür, sadaka, namaz vb. dini sorumluluklarla meşgul olmalıdır. Hükümdar bütün işlerinde ılımlı olmalı ve orta yolu bulabilmelidir. Doğru ile yanlışın, iyi ile kötünün arasındaki fark hükümdar tarafından en iyi şekilde ayırt edilebilmelidir. Hükümdar aynı zamanda adaletle yönelerek “orta yol”u bulabilme becerisine sahip olmalıdır (Önder, 2014: 27-28). Siyasetname’de bu durum, Hz. Muhammed’in “İşlerde orta yolu tutmanız en güzeldir zira övülmüştür” hadisiyle temellendirilmiştir (Nizamü’l- Mülk, 2017: 343-344). Genellikle orta yolun bulunduğu bir alkol tüketimine vurgu yapan Nizamü’l Mülk’ün düşüncesine karşın Yusuf Has Hacib’in tutumu bu konuda daha farklıdır. Nizamü’l-Mülk’ün alkolün kontrollü kullanımı ve orta yolu bulunması gerektiği fikrinden ziyade daha keskin çizgilerle alkol tüketimine karşı tepkisini ortaya koymaktadır. Kutadgu Bilig alkol kullanımı ile ilgili olarak alkol tüm kötülüklerin anasıdır düşüncesini düstur edinmiştir.

Yusuf Has Hacib; insanı yönetimin en önemli etkeni olarak görmektedir (Tuğral, 2008: 86). Kutadgu Bilig’e göre insan için kötü olan şeylerden biri de içki düşkünlüğüdür. İçki düşkünü olan insanı tamamen boşa yaşamış olarak görmektedir (Hacib, 2018: 46). Saadetin uzaklaşacağı durumlardan biri kişinin kendini içkiye vermesidir. Kutadgu Bilig’te hükümdarın yapmaması gereken şeylerden birinin de içki içmek olduğu söylenmektedir. Alkolün yanı sıra hükümdarın vaktini kumara harcamaları da tasvip edilmemektedir. Kumar oynanması durumunda önce hazinenin, ardından ise memleketin zor duruma düşeceği öğütlenmektedir. Hükümdar zamanını kumar oynayarak geçirirse, memleketini bozar, zatı da muhtaç konuma düşer. Devlet işlerine gereken ilgi gösterilmez ve zamanında yapılmazsa, arkasından avcı kuşla takip edilse bile bir daha ele geçmez (KB, 2093b-2094b.)⁶.

⁵ Hadd: “Kur’an ve Sünnet’te belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezaî müeyyideleri ifade eden fıkıh terimi.” (Bardakoğlu, 1996: 547).

⁶Çalışmamızda “Kutadgu Bilig” eserinin Hacip, Yusuf Has (1985), Kutadgu Bilig II Çeviri (Çev. R.R. Arat) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi) çevirisi de kullanılmaktadır. Bundan yapılan alıntılarda (KB, 4026b.) şeklindeki ifade de ise “KB”, Kutadgu Bilig’in; “b.” ise beyit numarasının kısaltmasıdır.

Hükümdar şarabın tadına alışır ve buna bağımlı olursa memleket bundan çok acı çeker denmektedir. Hatta avamın içkiye müptela olup malının yok olduğu söylenirken; hükümdarın içkiye müptela olması sonucunda memleketin elden gideceği vurgusu yapılmaktadır (Hacib, 2018: 170-171). “Avam içkiye müptelâ oldu, malı rüzgâr gibi uçtu; bey içkiye müptelâ olursa, memleketi nasıl durur.” (KB, 2097b.). İçki nedeniyle, birçok iyi iş geri kalırken, birçok münasebetsiz işler yapılır (KB, 2102b.).

İçki insanı sarhoş eder, sarhoş olan insan aklını kaybeder akılsız insandan hayırlı hareket görülmez denmektedir. Nice güzel işler içki yüzünden yapılmamıştır ve nice kötü işler sarhoşluk nedeniyle yapılmıştır. Bu bağlamda hükümdarın içkiyle zamanını harcarsa memleketini düşünmeye zaman ayıramayacağı söylenir (Hacib, 2018: 170-171). Akıl, bilmeyi ve buna bağlı olarak tanıyabilmeyi, belirli ilkelere göre davranabilmeyi ve öngörülen sınırlar içerisinde yargılayabilmeyi sağlayan bir yetenek olarak ifade edilebilmektedir. Akı kullanabilmek, duyguya, içgüdüye, imgeleme ve tutkuya cephe oluşturmak demektir. Dolayısıyla akıl, insanı doğru davranmaya ve yargılamaya yönlendirmektedir (Tanilli, 2006: 133). Hükümdarın yanı sıra çeşitli görevleri icra etmesi amacıyla bünyesine aldığı; rütbesi ve görevinin mahiyeti küçük veya büyük olsun görevlendirdiği tüm memurların da içkiden uzak durması gerektiği vurgulanmaktadır.

Devletin mevkilerinde yer alacak insanların özellikleri belirtilirken hepsinde ortak vurgu olarak içkiden uzak kişilerin tercih edilmesi öğütlenmektedir. Örneğin elçi içki içmemelidir. Eğer içerse söylemesi gerekenleri unutabilir veya söylememesi gerekenleri ağızından kaçırabilir. Elçi kibar ve anlayışlı olmalıdır. Fakat içki içen insanın özünde kavga ve gürültü vardır (Hacib, 2018: 208-209). Kâtip de içkiden uzak durmalıdır. İçki insanı bilgiden uzaklaştırır. Bilgiden uzaklaşan kâtibin yazıda şaşırabileceği belirtilmiştir. Devlet yazışmalarında yapılacak bir hata büyük tehlikelere ve sorunlara sebebiyet verebilecektir. İçkiden uzak durması gereken bir diğer devlet memuru da hazinedardır. Hazinedarın elinin sıkı olması gerekir fakat içki içtikçe mal ile cömertliği karıştırır ve karşılıksız bir şekilde malı dağıtmaya başlar (Hacib, 2018: 214-216). Bu durum devletin adaletinin şaşmasına ve bütçesinde oluşacak derin açıklara yol açabilecektir. Yöneticiler; halk içinde ilim ile yoğrulan iyi hasletli kişilerden seçileceğinden dolayı yönetici ekseninde aktarılan bu durum memleketin tüm sakinleri için geçerlidir. İlim ve ahlak senteziyle eğitilen bireylerin oluşturduğu toplumun; kendi içerisinde faziletli yöneticiler çıkararak önü aydınlık bir devlet geleceğine sahip olacağı aşikârdır (Önder, 2014: 62-63). Bu nedenle kibar ve anlayışlı olmak, bilgiden uzaklaşmamak, gerektiği yerde gereken sözü söylemek arzu edilen birey niteliklerini ortaya koymaktadır. Sarhoş insan münasebetsiz olur; sarhoş olarak hükümdarın huzuruna varılmaz çünkü orada uygunsuz ve yakışsız işler yapılırsa bu kişi ne kadar büyük ve mevkii sahibi olursa olsun ölüm ile cezalandırılır (Hacib, 2018: 310).

Hacib’e göre, insana yakışmayan, kötü kabul edilen birkaç özellik mevcuttur:

- a. Yalan söylemek.
- b. Verilen sözden dönmek.
- c. İçkiye düşkünlük.
- d. İnatçılık.
- e. Kaba tabiatlı olmak.
- f. Boşboğaz, hiddetli ve öfkeli olmak.

İçkiye düşkünlüğe tutulan kimse tamamen boşuna yaşamıştır. İnsan bunları bildiği takdirde, kendisini korumuş olur. Sayılan bu özellikler bir kişi üzerinde var olur ise saadet o kişiden kaçarak uzaklaşır (KB, 337b-343b.).

SONUÇ

Türk düşüncesi ve onun etki alanı gereken ilgiyi günümüzde görememektedir. Bu alanda temel metinler üzerine yapılan incelemeler yeterli düzeyde değildir. Bu çalışma da alana katkı sağlamak hedefiyle kaleme alınmıştır. Tozlu raflardan günümüze bir analiz niteliğindedir. Türk-İslam siyasetname geleneğinin ve düşünce dünyasının en temel metinlerinden ikisi Siyasetname ve Kutadgu Bilig'dir (Akıncı, 2014). Günümüzdeki birçok soruna çözüm üretmek isteyenler Siyasetname ve Kutadgu Bilig'de benzer sorunların nasıl üstesinden geldiğini görüp, onda özendirici ve düşündürücü fikirler bulabileceklerdir.

Çalışmada bağımlılıkla mücadele ekseninde (alkol, tütün, zevk verici maddeler, kumar...vd.) Kutadgu Bilig ve Siyasetname eserleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda eserlere bağlı kalınarak dünya genelinde günümüz yerel yöneticilerine verilmesi öngörülen tavsiyeler derlenmiştir.

Yerel yöneticiler,

- Güzel sözlü olmalıdır.
- Az ve düşünerek konuşmalıdır.
- İletişim kurarken bulunduğu makamın üstünlüğüne aldanıp karşısındakini dinlememezlik yapmamalıdır.
- İfade etmek istediklerini akıl süzgecinden geçirmeli ve bilgi ile süslemelidir.
- Nefsine yenik düşmemeli, sahip olduğu ahlaki değerlerine hanel getirmemelidir.

Bu bağlamda bahsedilen özellikler ancak içkiden uzak duran veyahut içkiyi hem mekan hem de adet olarak kontrollü tüketen yöneticiler tarafından yerine getirilebilir.

Yerel yöneticiler, kumardan ve benzeri bağımlılık yapan oyunlardan uzak durmalıdır. Yönetici vaktini kumara verirse, kendisini dolayısıyla memleketini muhtaç duruma düşürür. Kumara yönelim olduğunda ve bu doğrultuda nefsin tutulması zorlaştığında devlet işleri ihmal edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Aksayan ve zamanında yapılmayan devlet işlerinin kontrolü bir süre sonra imkansız hale gelecektir.

Yerel yöneticilerin, davranış ve tutumlarının halka örnek teşkil etmesinden dolayı da bu yöneticiler nefsinde hakim olmayı bilmelidir. Dolayısıyla kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır ve halkına doğru örnek olmalıdır.

Yerel yönetim mekanizmalarında çalışanlar yerel yöneticilerin aynası niteliğindedir. Halk; sürekli karşı karşıya kaldığı memurların hal ve hareketlerinden yerel yöneticinin özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışanlar, dünya genelinde, göreve getirilirken;

- Kötü alışkanlıklara sahip olup olmadığı irdelenerek mesleğin icrasına başlatılmalıdır.
- Satranç, mangala ve benzeri zeka geliştirici stratejik oyunlar oynaması teşvik edilmeli ve eğitici kurumlar bu tip oyunların öğretilmesine yönelik bir tutum sergilemelidir.

İlim ve ahlak sentezi ile eğitilen bireylerin oluşturduğu toplum erdemli yöneticileri kendi içerisinde çıkarmaktadır. Bu nedenle yeni yetişen nesiller,

- Etik olarak ve ilmen kaliteli bir eğitimden geçirilmeli,
- Kötü alışkanlıklara yönelmeden iyi hasletlerinin korunarak yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

Bu bağlamda özellikle eğitime dair hizmetlerin kalitesi olabildiğince üst düzeyde tutulmalıdır. Bu siyasetnamelerin ortak özelliği adil bir yönetimi akıl ve bilgi ile süsleyerek gerçekleştirmek istemeleridir. Bu nedenle akla ve bilgiye engel olan, doğru karar verme yetisini olumsuz etkileyen alışkanlıklardan kaçınılması oldukça büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, M. (2014). Tozlu Raflardan Günümüze Kutadgu Bilig, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- ARAT, R. R. (1985). "Önsöz", Kutadgu Bilig, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. VII-X
- AYAR, M. T. (2017). "Sunuş", Nizamü'l-Mülk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. vii-xii
- BARDAKOĞLU, A. (1996). "Hadd", TDV İslâm Ansiklopedisi, (14): 574-551.
- BOZKURT, N. (2006). "Nedim", TDV İslâm Ansiklopedisi, (32): 509-510.
- CİNGÖZ, A. M. (2018). Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü (Bay-Der Örneği), Yüksek Lisans Tezi, T.C. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÇAKAN, A. (2017). "Giriş.", Kutadgu Bilig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- EMİROĞLU, S. (2012). "Kutadgu Bilig'de Çocuk Eğitimi", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7(1): 1027-1041.
- ERYILMAZ, B. (2013). Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- GÜLENSOY, T. (2000). "Kutadgu Bilig Bibliyografyası", Türk Dili Dergisi (586): 371-377.
- GÜRSU, O. (2018). "Madde Bağımlılığı ve Din: HİGED Örneği", The Turkish Journal On Addictions, 5(1): 37-54.
- HACİB, Y. H. (1985). Kutadgu Bilig II, (Çev.) ARAT, R.R., T.C Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HACİB, Y. H. (2018). Kutadgu Bilig, (Çev.) ÇAKAN, A., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- HALICI, F. (1993). "Çevgân", TDV İslâm Ansiklopedisi, (8): 294-295.
- IŞIK, M.ve ERDAL, H. (2015). "Türkiye'nin Madde Kullanımı ve Bağımlılığı ile Mücadele Politikasının Değerlendirilmesi ve Yeni Bir Model Önerilmesi", Turkish Studies, 10(2): 461-482.
- KELEŞ, R. (2012). Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul.
- MENEKŞE, Ö. (2005). "İslam Düşünce Barisinde Devlet Anlayışı", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 5(3): 193-212.
- NİZAMÜ'L-MÜLK. (2017). Siyasetname, (Çev.) AYAR, M. T., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖNDER, Ö. (2014). Yönetimde Adalet ve Saadet, Lotus Yayınevi, İstanbul.
- SEZİK, M. (2017). "Büyükşehirlerin Sosyal Belediyecilik Yaklaşımlarına Bir Örnek Olarak Madde Bağımlılığı ile Mücadele Çalışmaları", Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 2(1): 51-63.

- ŞAKACI, B. K., ve VURAL, Ö. (2018). "Yönetim ve Siyaset Alanındaki Bir Klasik Temel Eser Esasında Yerel Yöneticilere Tavsiyeler: Siyasetname'ye Dair Analiz", (Ed.) MECEK, M., PARLAK, B., ATASOY, E., Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Etkin Belediyecilik Uygulamaları, Nobel Yayıncılık, Ankara, s. 851-860.
- TANİLLİ, S. (2006). *Yaratıcı Aklın Sentezi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- TDK (2020). "Muhtesip", <https://sozluk.gov.tr/>, (12.04.2020)
- TERZİ, M. Z. (1996). "Gulâm", TDV İslâm Ansiklopedisi, (14): 178-180.
- TUĞRAL, O. (2008). *Kutadgu Bilig ve Siyasetname'de Devlet Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- TUYGAR, Ş. F., & ARSLAN, M. (2015). "Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının İncelenmesi", *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 59-66
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (2020). "Alcohol and Health", https://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/infographics_alcohol_report2014.pdf?ua=1&fbclid=IwAR3wfbqy86fBhdEROjOxSW_hOCSt4LCdHilGcT4MAKOMwSqCkvqts2lBY0, (12.04.2020).
- YAVUZ, Ö., ve ATEŞ, H. (2018). "Türkiye'de Bağımlılıkla Mücadele Yerel Yönetimlerin Rolü", (Ed.) ATEŞ, H. ve KOÇAK, A., *Bir Kamu Politikası Olarak Bağımlılıkla Mücadele*, Nobel Yayıncılık, Ankara, s. 185-220.
- YEŞİLAY (2016). <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/yesilay-yilbasinda-alkol-kullanimi-icin-uyariyor-kaza-cinayet-ve-siddetin-bas-sorumlusu-alkol>, (25.12.2019).
- YEŞİLAY (2020). "Alkol Bağımlılığı Nedir?", <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliliği>, (12.04.2020).
- YILDIZ, M. O. (2018). *Belediyenin Madde Bağımlılığı Merkezlerinin Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.